

דוד עזוז: להיות ולא להיות

מאת גדעון עפרת

ספטמבר 16, 2023

לאורך עשרות בשנים אני שב ונתקל בעוד ועוד ציורים של דוד עזוז, על-פי-רוב במכירה פומבית ישראלית זו או אחרת. 35 ציורים שלו נמכרו ב"תירוש" במחירים עלובים בין 2003-2020. 12 ציורים ב"מונטיפיורי", 9 ציורים ב"מצא" (כאן דווקא זכה לעתים למחירים נאים, אף שחלק מהציורים לא נמכר). עניין של הצע וביקוש. לראשונה, היה זה במגרות של גלריה "אנגל" בירושלים, בהן פגשתי בכישרונו של הצייר הזה, בעודי מאזין לשמואל אנגל ז"ל מפליג בשבחו של הצייר הישראלי הצעיר היושב בפאריז. אך כבר אז, ואנחנו מדברים על 1973 בקירוב, דוד עזוז היה בחזקת חצי נעלם מקומי. שני הצילומים המטושטשים לעיל צולמו

באותה השנה ואפשר שמסמלים את טשטוש נוכחותו של האמן בעולם
האמנות הישראלי.

זוהי רשימה על היעלמותו של צייר טוב, הבטחה גדולה, שריסק את
עצמו במו ידיו ותרם למחיקתו מהזיכרון האמנותי בישראל.

עכשיו, אני מנסה לקושש מספר פרטים ביוגרפיים: דוד עזוז, יליד
טורקיה 1942 (יש המציינים 1941, יש הכותבים 1948), שהובא בגיל
שנתיים לתל אביב בידי הוריו. בין השנים 1951-1955 למד ציור אצל
פרופ' יוסף שוורצמן (צייר פיגורטיבי-אקדמי מהאסכולה הייקית) משמע
מגיל 9 עד 14. ב-1958, בגיל 16 הוא כבר בגר את "מכון אבני".
נער-פלא. צעיר ככל שהינו, הוא התחבר עם החוג הבוהמיני של "כסית"
ושל הפסל, איזי בן-יעקב, תוך שמתגורר לבדו בחדר קטן ביפו העתיקה,
ליד מועדון "עומר כייאם". באחד העיתונים אני מוצא שזמן-מה התגורר
בלב פרדס ברמת-גן, בתוך לול שהוסב למגורי אדם.^[1] תוך שנה,
1959, והוא בן 17 בלבד, כבר הציג תערוכת-יחיד בגלריה "כץ" התל
אביבית, אחת הגלריות היותר נחשבות. בביקורת בעיתון "חירות"
נכתב:

צייר צעיר זה כבר השתתף לפני שנה בתערוכות כלליות ולאמיתו של"
דבר מדהימה במקצת מידת הבשלות שלו. עוד לא מלאו לו עשרים שנה
וכאילו הלבטים כבר מאחוריו. אולם, כשמתאוששים מן הרושם הראשון,
מגלים שני דברים חשובים: דוד עזוז הוא בלי ספק כישרון גדול [...]
אולם הוא עדיין חסר סימני ייחוד משלו. התמונות שהוא מציג [...]
מעלות מיד על הדעת את הצייר הצעיר פרחי, העושה מזה שנתיים
בפאריז. יש כאן השפעה ישירה, הן בצבע והן בתמטיקה." [א1]

המבקר של עיתון "דבר", אריה לרנר, הגיב אף הוא באמביוולנטיות.
[ב1] ואילו ב"על המשמר" ציינה פסל פרידברג לטובה רק ארבעה
ציורים, תוך שמדגישה את נטייתו של עזוז לגוון הירוק ולמרה שחורה
רומנטית, אשר יש בה מ"התפרצות רגש טהורה ופיוטית". [ג1]

אלא, שהביקורת המסויגת לא עצרה בעד הצעיר האמביציוזי: עתה, הוא כבר מתגורר בפאריז: בחור בן 16-17 שופע תלתלים, הנוסע לבדו לבירת האמנות העולמית, בכיסו 10 דולרים בלבד, ללא שפה צרפתית, אך טעון בביטחון-עצמי של בחור מרופד במחמאות (לימים, ייכתב, שהצייר אהרון כהנא, איש "אופקים חדשים", פרש עליו חסות בשחר דרכו), המשוכנע בגאוניותו ובכוחו לכבוש את העולם, בבחינת: "אם אריכא, מאריאן, אגם ותומרקין, שלא לומר פרחי, עשו זאת, הכיצד שלא אעשה זאת גם אני?!". ולא העלה על דעתו את כל האמנים הישראלים האחרים שנבלעו בפאריז, גם אם שרדו בה לאורך שנים ארוכות – מורנו פנקס, מרדכי מורה, ריצ'רד בילן ורבים נוספים. וכמובן, כלל לא דמיין שיבה ארצה, בנוסח עשרות אמני ישראל משנות ה-50 המוקדמות ואשר על חוגם בבתי הקפה של מונפרנס – לא נמנה, ככל הידוע לי

אך, הגם שנסע מכאן, בשנים 1959-1960 עדיין נחשב דוד עזוז כחלק ממה שהיה קרוי "אמנות ישראלית חדישה". בשתי תערוכות קבוצתיות

תל אביבית (הנושאות כותרת זו) – האחת בבית-האמנים (תערוכה נודדת לחיפה וירושלים), והשנייה ב"בית המלין" (אז, בסמוך ל"בית לסין" הישן) הוצגו ציוריו של עזוז במחיצת טובי האמנים המקומיים. בביקורתה על התערוכה, שנדדה למוזיאון לאמנות חדישה בחיפה, החמיאה מבקרת **"על-המשמר"**, פסל פרידברג, והפעם ללא הסתייגויות:

הצייר בעל כוח המבע העז ביותר בקבוצה זו, דוד עזוז, מציג נופים, המוכיחים לנו שרומנטיקה אינה חייבת בהכרח להיות סנטימנטלית. [...] ציוריו הם קודרים למדי – עשויים בחומרה בגוני ירוק כהים – אך מסעירים ונוגעים אל לב הצופה. **[2]**

חמישה ימים לאחר מכן, תציין פרידברג את דוד עזוז כאחד מאירועי השנה ("מצליח לא פעם לעצב תמונות מרהיבות, עזות מבע, שרישומן אינו נמחה במהרה..."). אך, לא רק מחמאות קיבל: בביקורת ב"הארץ" על התערוכה ב"בית המלין", הכליל י.רשף את דוד עזוז בין האמנים: "שאינם מגובשים עדיין". **[3]** נתן זך החמיר הרבה יותר

הציור הגדול של דוד עזוז, 'בריאת העולם', רע בדרמטיות המוגזמת" שלו, ממש כשם שהוא יומרני ובלתי מקורי. חיפזון בהוצאתם לאור של ציורים בלתי בשלים היא דבר רע. **[3א]**

חודשים קודם לכן, בפברואר, השתתף דוד עזוז בתערוכה הכללית של אגודת האמנים וזכה שמרים טל תכתוב עליו בטון דו-משמעי: "ציורו של עזוז מתקרב לגבול המלודרמטיות, אך עם זאת, הוא משובח." **[4]**

מכאן ואילך, רק לעתים רחוקות הציג בארץ: ב-1960 – תערוכת-יחיד בגלריה "נורה" – גלריה ביתית בשכונת רחביה הירושלמית. ב-1962 הציג תערוכות-יחיד בגלריה "תירוש" היפואית ובגלריה "רינה" הירושלמית. ומאז, רק לאחר 11 שנים נוספות הציג עזוז תערוכה בישראל, בגלריה "אנגל" – לשעבר, "רינה" (היה זה אז, ב-1973, שערכתי היכרות ראשונית עם יצירתו). **[5]**

ב- 1960 דיווח עיתון "חירות", שדוד עזוז מתעתד לצאת ללונדון ולהציג בה בגלריה "קפלן" 30 ציורים ורישומים. תערוכה אחרת של דוד עזוז בחו"ל, הוצגה ב- 1974 בגלריה במכסיקו-סיטי שבמכסיקו. ידוע גם על תערוכה בהולנד. מסתבר, שפאריז לא מיהרה לפתוח זרועותיה לקראת נער-הפלא. המקורות מדווחים שעזוז התמחה בפאריז בין 1958-1963 בבתי-הספר "בו-זאר" וב"גרנד-שומייר". כאן, אצלנו, נשכח עד מהרה: ב- 1963, משהופיע הספר "**אמנות בישראל**", יונה פישר אף לא הזכירו. וכשחנך חיים גמזו ב- 1971 את מוזיאון תל אביב החדש נעדר דוד עזוז מחבורת האמנים הרבים שהציגו בתערוכה הפתיחה. המטאור צנח. בחוברות הנדיבות של "**גזית**" לא תמצאו כל ביוגרפיה וכל צילום-ציור של דוד עזוז. בעוונותיי, גם אני שכחתי במסגרת ספרי מ- "2015, פאריז-תל אביב".

אך, בתחילת שנות ה- 70, היה עזוז כבר קשור בפאריז לגלריה "רוזנברג" המכובדת, שהבטיחה אותו מבחינה פיננסית. שתי תערוכות הציג בגלריות פחות חשובות: האחת, בגלריה בשם "ארלקינו"; והשנייה, ב- 1978, בגלריה בשם "קארדו מאטיניון". ב- 1979 הציג תערוכה בגלריה "רוזנבלום" בפלורידה שבארה"ב. מכאן ואילך, לאורך שנות ה-80 (Soufer), בעיקר תערוכות-יחיד בניו-יורק, בגלריה בשם "סאופר שבשדרת מדיסון. בחלק ניכר מתערוכות אלו גם הופקו קטלוגים קצרצרים. בישראל ביקר את הוריו מדי קיץ וצייר בעיקר נשים ערביות ב"שטחים" (בירושלים העתיקה, בבית-לחם ועוד), אך נוכחותו נותרה כאן בשולי עולם האמנות: ב- 1986 השתתף בתערוכה קבוצתית של רישומים בגלריה "נורה" בירושלים. ב- 1989 הציג תערוכת-יחיד בגלריה "עמליה ארבל" בראשון-לציון (בנוכחות אח"מים, כגון אריאל שרון). ואם בכל-זאת זכה לשמר נוכחות ישראלית מתמשכת, היה זה בעיקר בזכות הימנותו על אמני גלריה "הדסה קלצ'קין" בתל אביב, או בתצוגות האוסף ההמוניות של מוזיאון פתח-תקווה בגלגולו הישן (1972, 1974, 1983).

לא רבים הפרטים על קורותיו של דוד עזוז בשנים הבאות, עד לפטירתו בפאריז ב- 2014 בגיל 72 בלבד. נראה, שהמשיך להציג את ציורי ההווי שלו בגלריות בין אירופה לארה"ב ומכר לא מעט. ב- 1987 כתבה עליו:
"בקיצור נורית בת-יער ב"ידיעות אחרונות

כיום, דוד עזוז, 44, הוא סיפור הצלחה בינלאומי. עדיין עטור תלתלים, "מתגורר בו-זמנית בשתי דירות. [מציג בגלריות יוקרתיות...], נמצא "קבוע על הקו עם יועץ ההשקעות שלו

תערוכה אחרונה של עזוז, שידוע לי עליה, הוצגה ב- 1992 בגלריה בשם "אלביון" בקאן שבדרום-צרפת (פה הציג תמונות הווי של חוף הריביירה). מה קרה לעזוז וליצירתו במשך 22 השנים הבאות ועד למותו – חידה. ועם זאת, ב- 1998 ראה אור ספרון אלבומי ובו תצלומי אקוורלים רבים של הצייר בנושאי בתי-קפה הווי חופי-ים. המבוא נכתב בידי פסיכיאטר פאריזאי בשם סרז' מוסקוביצי', שהגדיר את עזוז כ"צייר "של ייצוג חברתי

הסיפור הזה על החמצת חלום, הצלחה מסחרית ודהייה מהזיכרון האמנותי הישראלי הוא רק צד אחד. כי בצד השני ישנו צייר בעל יכולת גבוהה, אך מי שנעדר חוש ביקורת עצמית לגבי מה ואיך הוא מצייר. ובעיקר, היעדרות הכוח להתעלות מעל הכורח והפיתוי המסחריים. כי, ציירים שונים מאד נחבאו בתוך דוד עזוז הצייר: מחד גיסא, ציורים איכותיים, בעיקר המוקדמים שבהם, כהים מאד ברקע, מלנכוליים, נוטים למונו-כרום ירקרק ו/או נוקטים בקונטורים שחורים ומושפעים מברנאר ביפא, שהותיר חותם עז בציור הצרפתי והישראלי בתחילת שנות ה-50. [6] בציורים אלה שלו, כפי שצוין במספר ביקורות, גם התקרב עזוז

הצעיר לציורי יוסף פרחי, שידע הצלחה מסחררת בתל אביב ובצרפת דאז. [7] לטעמי, ציוריו המוקדמים של עזוז מסוף שנות ה-50 (טבע דומם, נוף ימי, הירקון, סירות, עץ בנוף, פרחים באגרטל, דגים וכו') עלו על אלה של פרחי. יחד עם זאת, במבט אחורנית מהיום, קל לומר: פאריז של אותה עת לא חסרה ציירים המציירים בסגנון ביפא. פאריז לא הייתה רעבה לעוד אחד.

דוד עזוז הנער הלך לאיבוד בפאריז השופעת אמנות. זמן מה בסביבות 1960 עוד יצר דיוקנאות בסגנון מודיליאני, אך במהרה נכנע למגמה: המובילה דאז

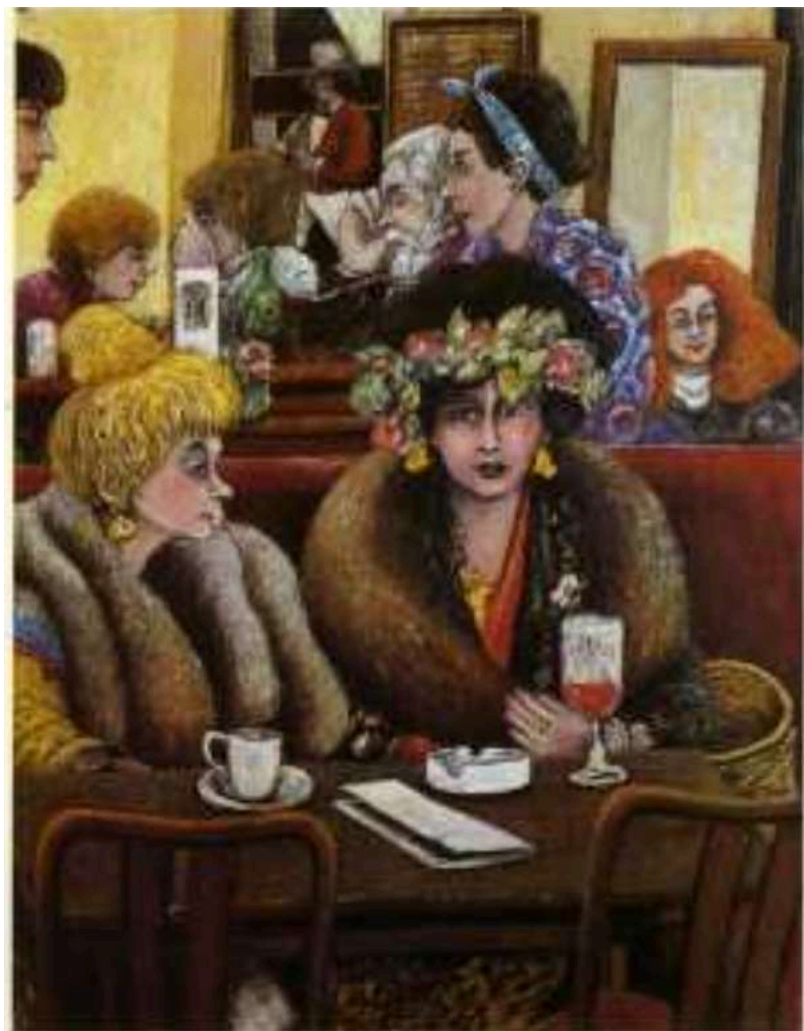

כי פאריז של האונגרד בסוף שנות ה-50, כאשר מגיע אליה דוד עזוז, היא זו בה כבר התמסדה ההפשטה הלירית של תערוכות סאלון "ריאליטה נובל". הפשטה הייתה ה"בון טון", ומתוכה התחיל לבצבץ הצעד הבא בצורת הפשטה חומרית שבנוסח אנטוניו טאפייס, האמן הספרדי. אמנים ישראלים כיגאל תומרקין, איקה בראון וצבי טולקובסקי, היושבים באותה עת בפאריז, כבר יצרו ציורים אסמבלאז'יים ובהם ריבודים חומריים כהים מאוכלסים במושאים – מגרוטאות ועד בובות. דוד עזוז – עוד בטרם מלאו לו 20 – זנח באחת את שפת הציור המלנכולי שנשא עמו מתל אביב ואימץ את ההפשטה החומרית [ראו לעיל תצלום "הצלוב" (?)]. לימים, ב-1973, בשיחה עם העיתונאי, משה בן-שאול, יטען עזוז, שעד 1961 היה "צייר אבסטרקט מוחלט".

[8] כאשר דיווחה מרים טל בתחילת 1964 על אודות אמנים ישראלים צעירים בפאריז, היא ציינה את דוד עזוז – "צעיר כישרוני ביותר, אך מעט 'אופנתי', עבר על אף גילו הצעיר שלבים רבים והגיע מדיוקנאות קודרים במסורת מודיליאני לציור מופשט תבליטי בעל טעם, מעורב בחומרים 'זרים'". [9] שנתיים קודם לכן, ב-1962, הגיב אברהם רד ב"הארץ" לתערוכת עזוז בגלריה "רינה" הירושלמית (לימים, גלריה "אנגל"), בהצביעו על השפעות עזות של תומרקין, איקה, צבי טולקובסקי – "טקסטורות כיד המלך, שריטות וחריטות, צבעי מתכת, הדבקות, אימפאסטו דשן של שכבות פלאסטיות, צבעי בוץ וכו'". [10]

את עבודותיו המופשטות-חומריות (משטחים חומריים-פלאסטיים, נגועים בחריטות קליגראפיות ומכוסים בצבעים כהים מאד, בהם שולטים גווני זהב וכסף) – הציג דוד עזוז כבר ב-1962 בתערוכתו בגלריה "תירוש" (שהייתה גם חנות ספרים). יואב בר-אל כתב ב"הארץ

הפעם משתמש עזוז בחומרים כדי לבנות את ציוריו המופיעים הפעם... בלבוש מופשט. דוד עזוז הוא בעל כישרון אסתטי מובהק ובעל רגישות לאווירה עגומה ומלנכולית, הנוטה למיסטיקה. אווירה זו [...] מהווה גם את התוכן הבלעדי של תערוכתו הנוכחית. [...] מדוע בחר עזוז בדרך הציור החדשה? [...] היגררות אופנתית אחר השימוש בחומר... [10א]

אלא, שכבר ב- 1963 התגלה לפתע דוד עזוז אחר לגמרי, שעה שנטש את ההפשטה החומרית ואת ההפשטה בכלל לטובת תמונות פיגורטיביות צבעוניות של סצנות המזכירות ציור אימפרסיוניסטי מהמאה ה-19: תמונות הווי פאריזאיות ססגוניות (בצבעי-שמן ובפסטל), המייצגות בעיקר בתי-קפה, או שווקים, או דמויות ברחוב. Belle époque - חלקן נוסטלגיות, מחזירות אל פאריז של ה) תמיד דמויות (, תמונות טולוז-לוטרקיות", יוגדרו הציורים, לימים ^[11] "époque; תמיד באווירה תוססת ודחוסה, ההפוכה למלנכוליות הכבדה, השותקת והמאופקת של הציורים הפיגורטיביים המוקדמים. וברור, לתמונות-ההווי הפסוודו-אימפרסיוניסטיות הללו (עזוז הגדירן כאקספרסיוניסטיות) היה ביקוש מסחרי. מציורים אלה דוד עזוז אף הדפיס ליתוגרפיות. ב- 1973 הסביר למשה בן-שאול את פשר התפנית

האמנותית שלו מההפשטה, באומרו ש – "חש שהוא הגיע למבוי סתום, למשהו שלא אמר לגביו שום דבר. ואז פנה לפיגורטיביות. [...] הוא אמר לעצמו: האדם עוד קיים [...] ואז החל מצייר בני אדם. ניסה לראות אותם באופן מוחשי יותר והחל גם לפסל." [12] (איני מכיר את פסליו)

בביקורת קצרה ב"גזית", 1975, נכתב

קרה לו מה שקרה לכמה ציירים, העובדים עתה בפאריז: הוא חזר..."
לציור אישי, ומעניין יותר מיצירותיו המופשטות." [13]

המפנה הקיצוני הזה של דוד עזוז מזכיר לי את המהלך של מורנו פנקס (יליד 1936, אחיו המבוגר של אברהם פנקס ז"ל, צייר בן-כיתתי שאף הוא היגר לפאריז), אמן שלמד כמעט במקביל לעזוז ב"מכון אבני", היגר לפאריז והמיר ציור איכותי סמי-מופשט וקודר בציורי הווי פיגורטיביים. איזה הבדל לעומת המרתו של אביגדור אריכא הפאריזאי את ציורו המופשט האנפורמלי לטובת ציור ריאליסטי מחמיר במונחי מבט וזמן

לא מורנו פנקס ולא דוד עזוז זכו להכרה ברת-קיימא באמנות הישראלית. דומני, שניתן להבין זאת